Algirdas Varnas

Pamūšio senkapių tyrimai 1993 metais

Senkapiai yra 10 km į Š nuo Ukmergės, plento Ukmergė-Taujėnai ŠR pusėje, Mūšios upelio slėnyje, kairiajame jos krante, į PV nuo Pamūšio gyvenvietės.

Senkapiai, vadinami Švedkapiais, archeologams žinomi jau seniai. 1978 m čia lankėsi MAII žvalgomoji ekspedicija. Tada sužinota, kad Mūšia prieš keletą metų ištiesinta, o kalvelė, kurioje buvo senkapiai, nulyginta ir jos vieta arime išsiskiria tik šviesesne dėme - smėliu. Stumdant žemę buvo išversta daug kaulų. Tiek kalvelės, tiek ir pačių senkapių dydis taip ir liko neaiškūs. Be to, vietiniai žmonės pasakojo, kad šioje kalvelėje kasant bulviarūsius, buvo randama ne tik žmonių kaulų, bet ir balno kilpų bei žąslų, tačiau šie radiniai į muziejus nepateko. Iš visko sprendžiant, čia būta XIV(?)-XVII a. senkapių. Vėliau iš vietinių gyventojų dar sužinota, kad į ŠV nuo senkapių, netoli Armūkšnos ir Mūšios upelių santakos, kadaise buvusios žvyrduobės. Jas užlyginant taip pat būdavo išverčiama kaulų, retkarčiais matydavosi arklių kaukolių, tačiau apie jokius dirbinius nieko neprisimenama.

1993 m. LII ekspedicija Pamūšyje atliko žvalgomuosius tyrimus. Dabartiniu metu Mūšios slėnis ties gyvenviete nebeariamas - čia yra ganyklos. Dar matyti dviejų kalvelių pakilumas bei į ŠV nuo jų žemuma čia buvusių žvyrduobių vieta. Į PR yra kita žemuma - Mūšios senvagės liekanos. Abi kalvelės ovalo formos, nutįsusios lygiagrečiai su Mūšios upeliu. ŠR kalvelė yra apie 150 m ilgio ir 50 m pločio. Greta jos į PV, 20 m arčiau Mūšios, yra kita 100x25 m dydžio kalvelė, nuo kurios dar už 20 m teka melio-

ruota Mūšia (apytikriai ties šia vieta būta ir upelio senvagės). Kaip tik šioje kalvelėje ir buvo senkapiai, juose kasant rūsius buvo randama dirbinių. Beje, anksčiau ši kalvelė buvo aukštesnė už greta esančią, ir, lyginant slėnį, nuo jos buvo nustumtas apie 2,5 m storio sluoksnis. Gretimoje (ŠR) kalvelėje radinių nebuvo randama.

Tyrimų metu iškasta 10 perkasų, iš viso 175 kv. m. Viena jų iškasta didesniosios kalvelės ŠV dalyje, likusios -įvairiose mažesniosios kalvelės vietose. Visose perkasose po ariamu sluoksniu dengėsi nejudintas smėlis arba tarp jų dar buvo permaišytos (traktoriumi stumdytos) žemės sluoksnis. Nei kultūrinio sluoksnio, nei archeologinių radinių nerasta. Atrodo, kad traktoriumi lyginant slėnį, sluoksnis su kapais buvo nustumtas į greta buvusias žvyrduobes ir senkapiai visiškai sunaikinti.

Taigi ir po šios ekspedicijos nei senkapių chronologija, nei laidosena lieka neaiškūs. Galima tik spėti, kad čia laidota XIV(?)-XVII(?) a. ir, kad pradžioje mirusieji laidoti su nedegintais žirgais.

Ekspedicijos metu vietiniai gyventojai atnešė pusę geležinių žąslų, kuriuos rado 0,5 km į ŠV nuo Pamūšio senkapių esančiose kapinaitėse kasdami kapui duobę. Duobę kasė centrinėje kapinių dalyje esančioje pakilumėlėje. Kaip pasakojo radusieji, žąslai buvo rasti pavieniui, 1-1,3 m gylyje, švariame smėlyje. Žąslai geleziniai, dvinariai. Laužtukas plokščias, pusmėnulio formos, profiliuotu priekiu, papuoštas sidabro inkrustacija, labai aplipęs rūdimis. Apžiūrint kapo, kur buvo rasti žąslai, vietą, tiek ir kapinaičių aplinką, nieko archeologiško nerasta. Tačiau apie čia buvusius ir vėliau sunaikintus Paąžuolių senkapius archeologams yra žinoma. Spėjama, kad šie senkapiai buvo XIV-XVI a.